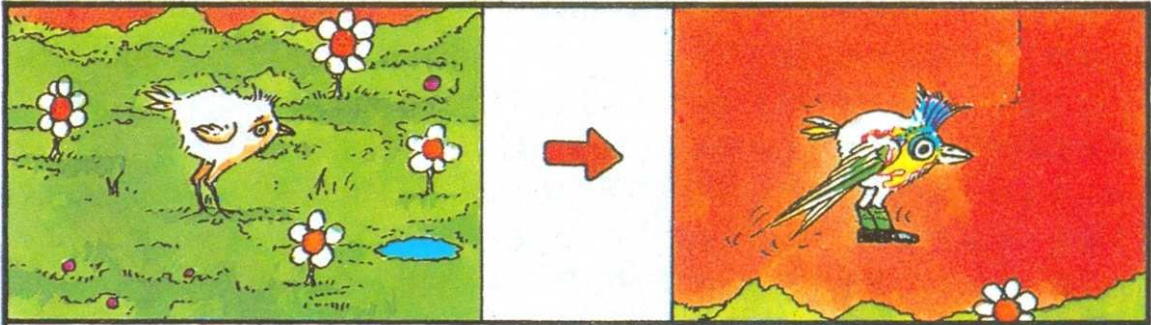
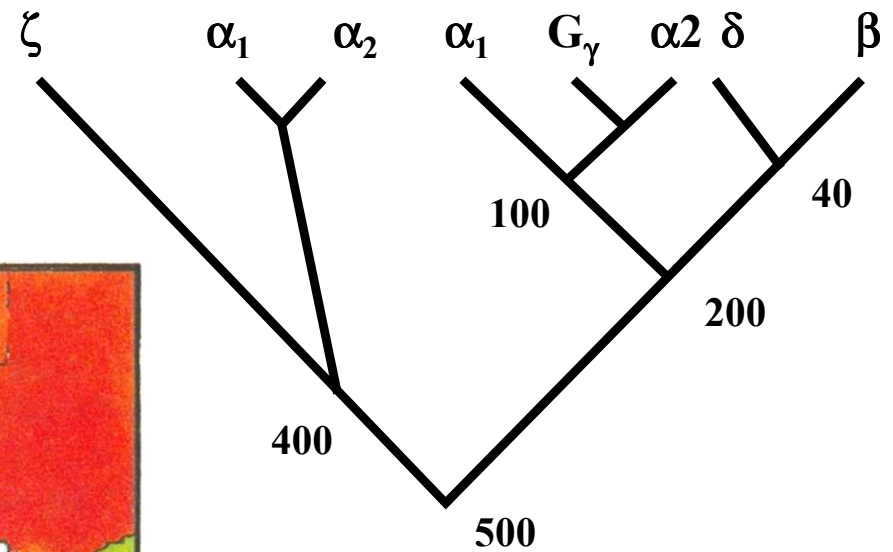
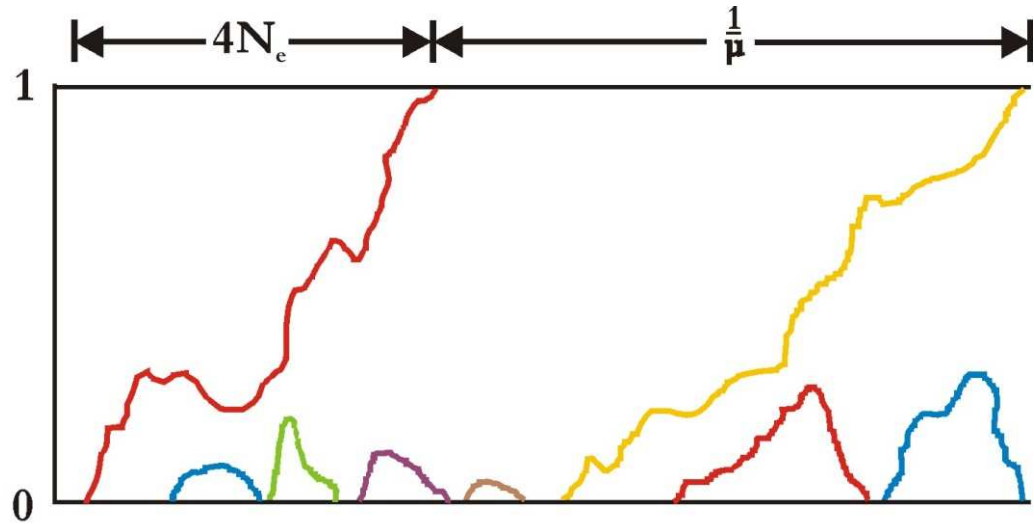

MOLEKULÁRNÍ EVOLUCE

NEUTRÁLNÍ TEORIE MOLEKULÁRNÍ EVOLUCE

Genetická zátěž a selekční náklady

jestliže ne všichni jedinci v populaci mají optimální fitness, $w_{av} < w_{max}$

genetická zátěž populace L : $L = 1 - w_{av}$

jestliže $w_{av} = w_{max}$, $L = 0$

měří, do jaké míry je průměrný jedinec v populaci méně zdatný než nejlepší genotyp

vyjadřuje pravděpodobnost, že průměrný jedinec zemře před svou reprodukcí

jestliže se jedinec během svého života nerozmnoží, označujeme to jako jeho **genetickou smrt**

vznik nevýhodných
alel

Genetická zátěž může mít několik forem, např.
mutační zátěž
substituční zátěž
segregační zátěž

zvýhodnění heterozygotů
→ náklady na homozygoty

Substituční zátěž

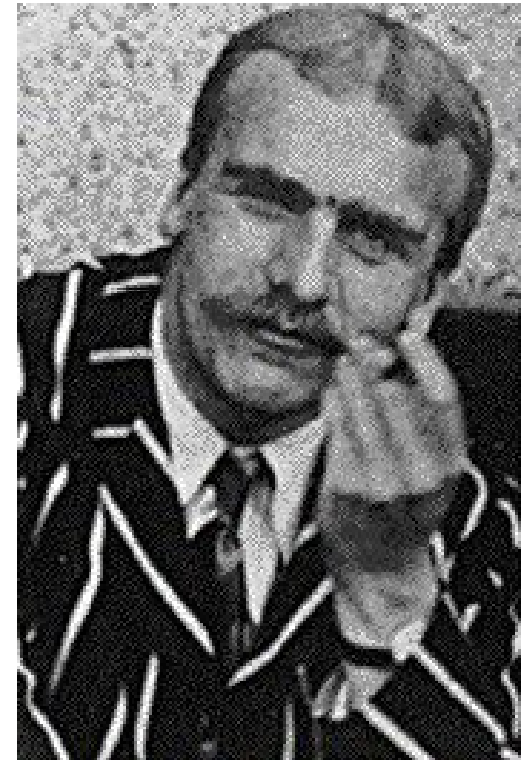
Haldane (1957):

prospěšná mutace → fixace výhodné alely a nahrazení alely nevýhodné

dokud původní alela existuje v populaci, průměrná fitness nižší než fitness optimální

$$L = \frac{w_{\max} - \bar{w}}{w_{\max}}$$

jestliže $w_{\max} = 1$, $L = 1 - \bar{w}$

J.B.S. Haldane

Selekční náklady:

Nahrazení jedné alely v populaci za druhou si můžeme představit jako „selektivní smrt“ původní alely.

Čím je intenzita selekce vyšší, tím větší množství původní (nevýhodnější) alely je v každé generaci z populace vyřazeno („zemře“).

Pokud by selekce byla příliš silná, mohla by způsobit extinkci celé populace.

Nová, výhodnější alela A : frekvence p , fitness $w = 1$
původní, nevýhodnější alela A' : frekvence $1-p = q$, $w = 1-s$
→ poměr nepřeživších/přeživších v každé generaci = $sq/(1 - sq)$

⇒ potomstvo navíc

např. jestliže poměr 0,1/0,9 každý přeživší → 1 1/9 potomstva,
ale jestliže poměr 0,999/0,001 → 1000 potomstva navíc

celkové selekční náklady = suma přes všechny lokusy:

$$C = \sum \frac{sq}{1 - sq}$$

Horní limit selekčních nákladů:

Haldane: substituce 1 genu/300 generací

Neutrální teorie molekulární evoluce

Moderní syntéza: debata selekce vs. drift

začátek 60. let 20. stol. → sekvence aminokyselin v proteinech

1966: **Lewontin & Hubby** - *D. pseudoobscura*; **Harris** - člověk → rozsáhlý polymorfismus

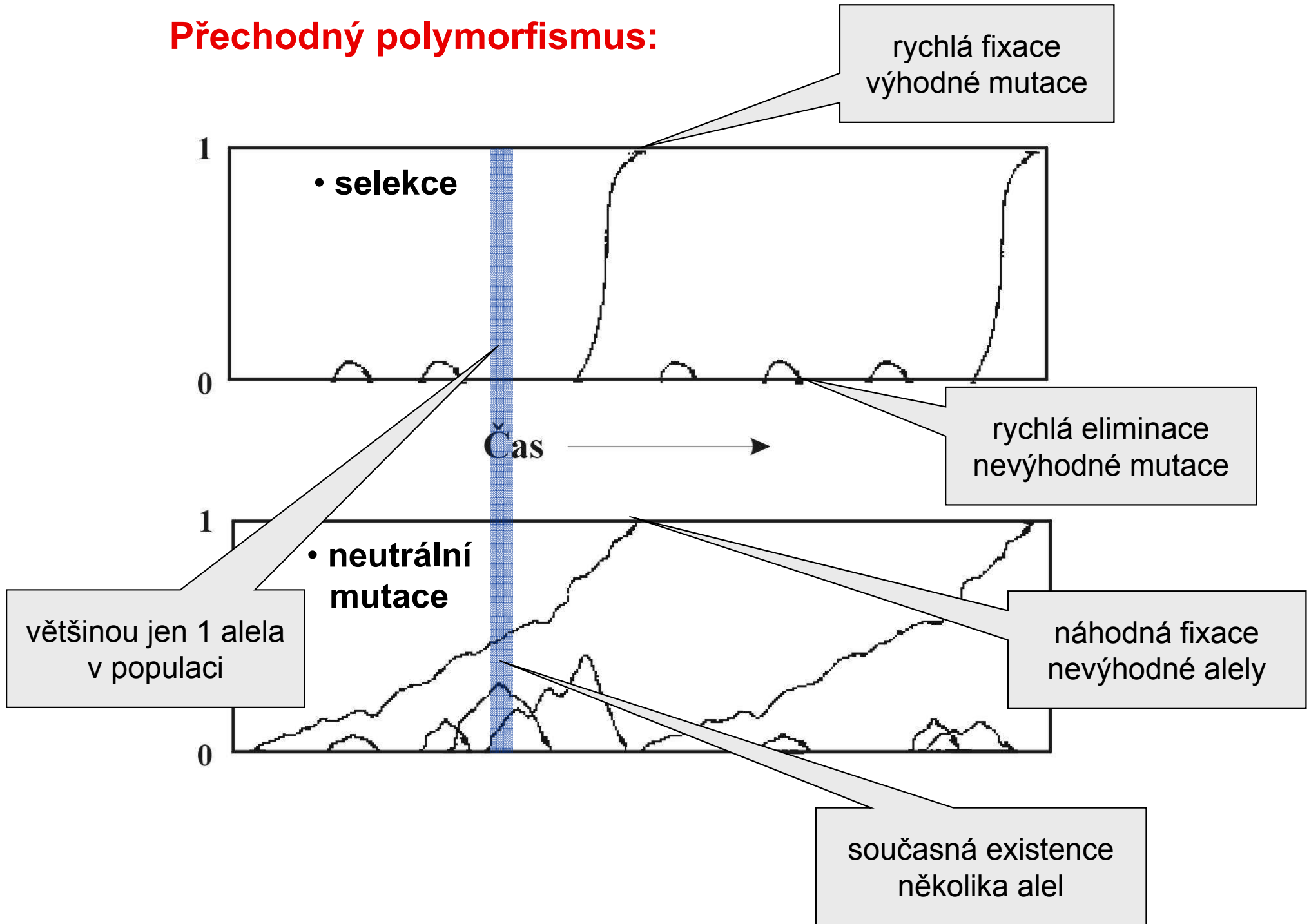
Rychlost molekulární evoluce příliš vysoká (vysoké selekční náklady)

Rozsah genetické proměnlivosti v populacích příliš vysoký (vysoká substituční zátěž ⇒ polymorfismus neudržován selekcí – **přechodný polymorfismus**)

Konstantnost molekulární evoluce

Vyšší evoluční rychlost u funkčně méně důležitých částí molekuly

Přechodný polymorfismus:

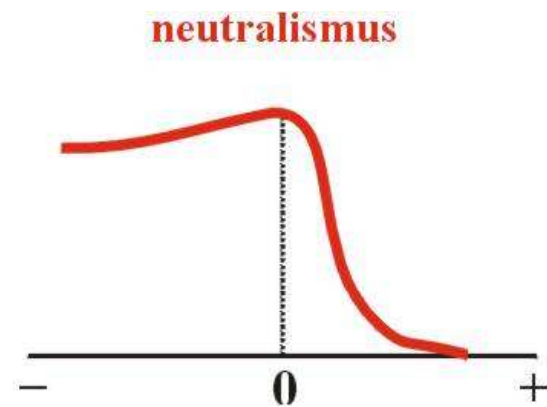
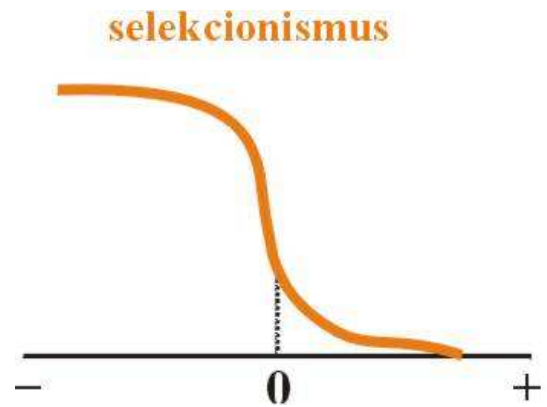
Motoo Kimura (1968)
J.L. King & T.H. Jukes (1969)

M. Kimura

neutrální teorie:

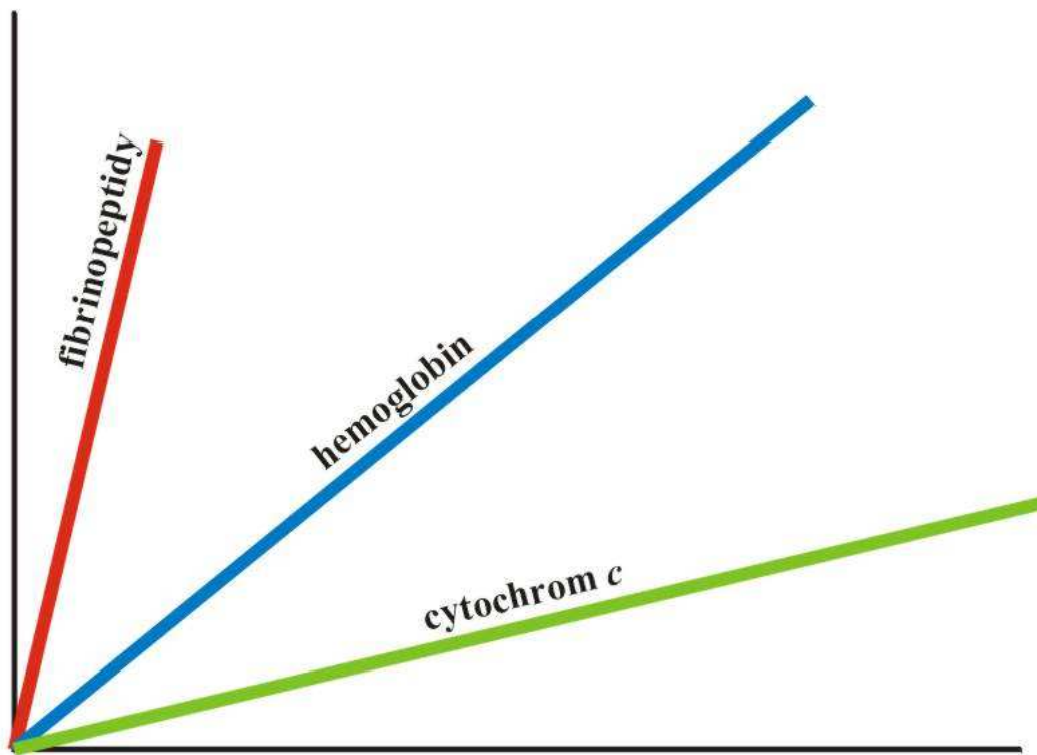
1. většina mutací, které se projeví v evoluci, je neutrální ($\Rightarrow$ drift)

neutrální teorie:

2. rozdílná evoluční rychlost u různě důležitých proteinů

Počet substitucí aminokyselin na 100 molekul

Doba divergence (miliony let)

fibrinopeptidy	8,3
pankreatická ribonukleáza	2,1
lyzozym	2,0
alfa-globin	1,2
inzulin	0,44
cytochrom c	0,3
histon H4	0,01

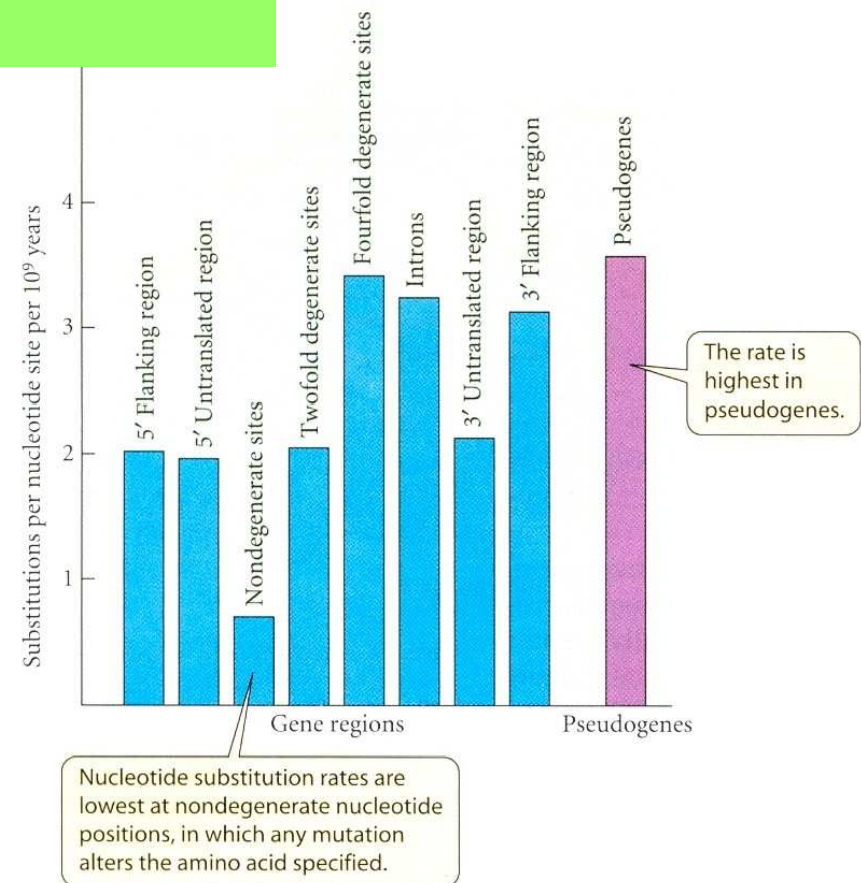
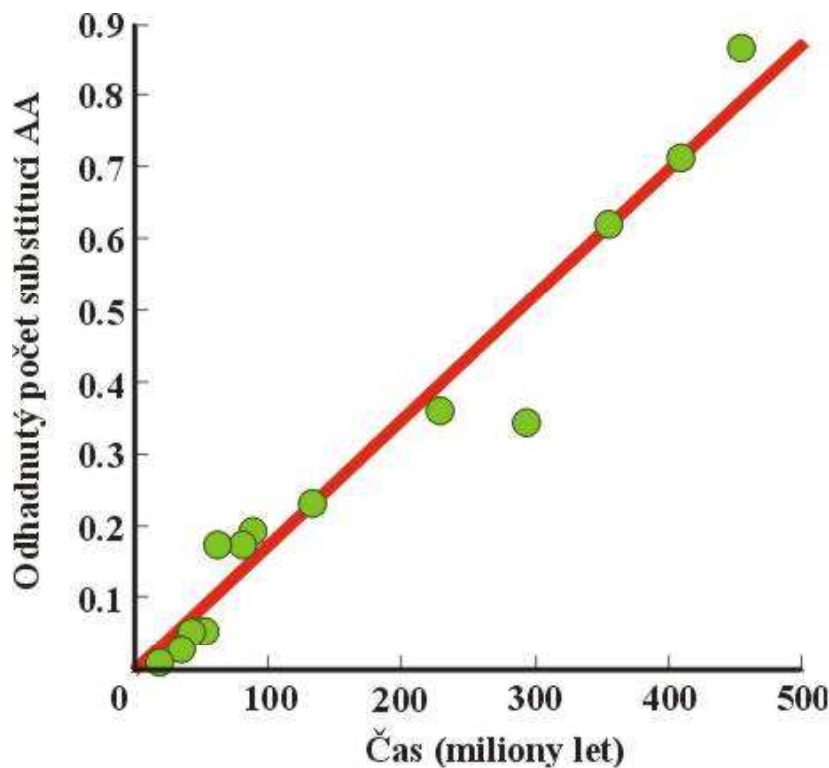

neutrální teorie:

3. rozdílná evoluční rychlost na různých částech proteinu (vazebná místa × strukturní oblasti)

4. rozdílná evoluční rychlost na jednotlivých místech kodonu

5. rychlost evoluce daného proteinu u různých druhů přibližně konstantní

převážně se netýká morfologických, fyziologických a behaviorálních znaků

nemůže vysvětlit vznik adaptací

mnoho škodlivých mutací, ty však rychle eliminovány selekcí

selekce působí i na molekulární úrovni, avšak většina mutací má velmi malý účinek na fitness $\Rightarrow$ důležitá role driftu

Haldaneův odhad selekčních nákladů nadhodnocený:

selekce většinou *měkká*

frekvenčně závislá selekce místo superdominance

selekce *nepůsobí* na jednotlivé lokusy *odděleně*

Teoretické principy neutrální teorie:

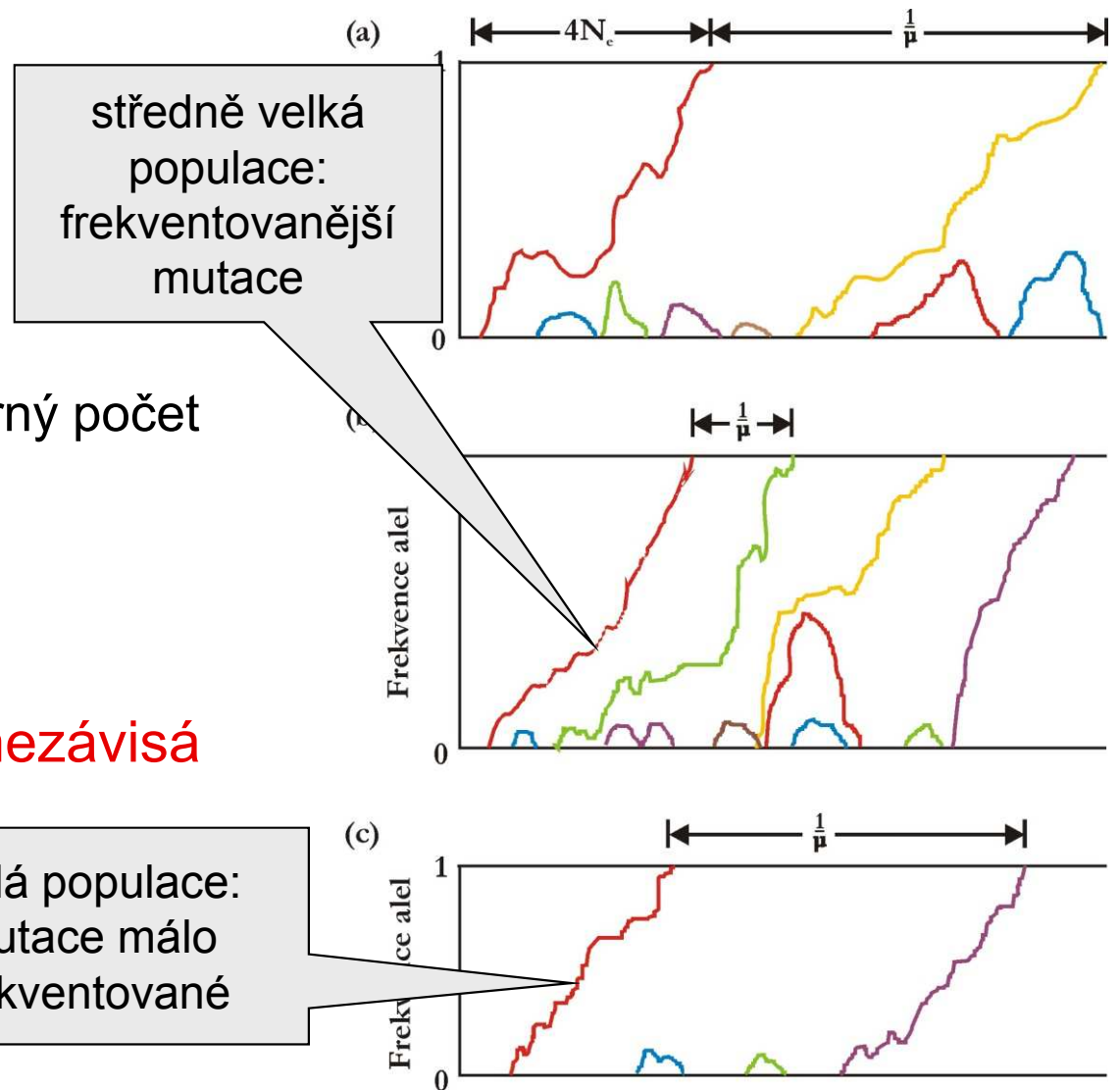
1. Pravděpodobnost fixace nové mutace = $1/(2N_e)$

2. Frekvence nahrazení jedné alely za jinou v populaci:

pravděpodobnost fixace $\times$ průměrný počet neutrálních mutací:

$$1/(2N_e) \times 2N_e\mu = \mu$$

$\Rightarrow$ rychlost neutrální evoluce nezávisá na N_e , ale jen na μ !

Teoretické principy neutrální teorie:

3. Průměrná doba mezi následujícími neutrálními mutacemi = $1/\mu$

4. Doba fixace = $4N_e$ generací

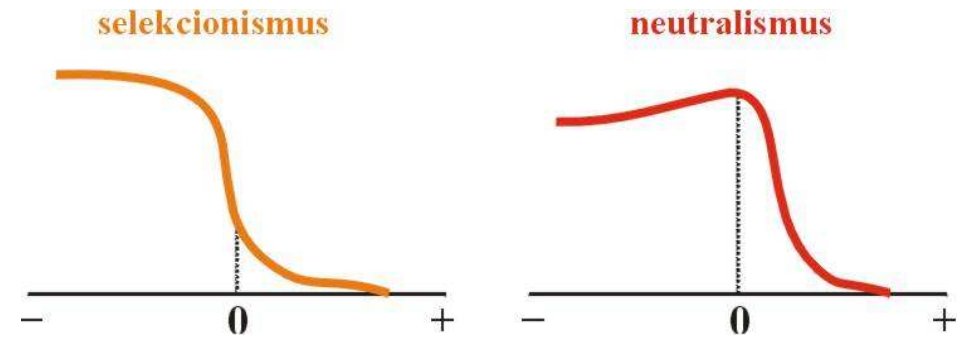
5. Průměrná rovnovážná heterozygotnost: $\frac{\theta}{\theta + 1}$, kde $\theta = 4N_e\mu$

větší populace $\Rightarrow$ vyšší heterozygotnost

neustálý vznik nových mutací $\Rightarrow$ zvýšení proměnlivosti $\times$ její eroze driftem
 $\Rightarrow$ neustálé nahrazování jedné alely za druhou

$\rightarrow$ rovnováha mutace a driftu $\Rightarrow$ polymorfismus
(na rozdíl od rovnováhy mutace a selekce je **přechodný**)

Frekvence neutrálních mutací:

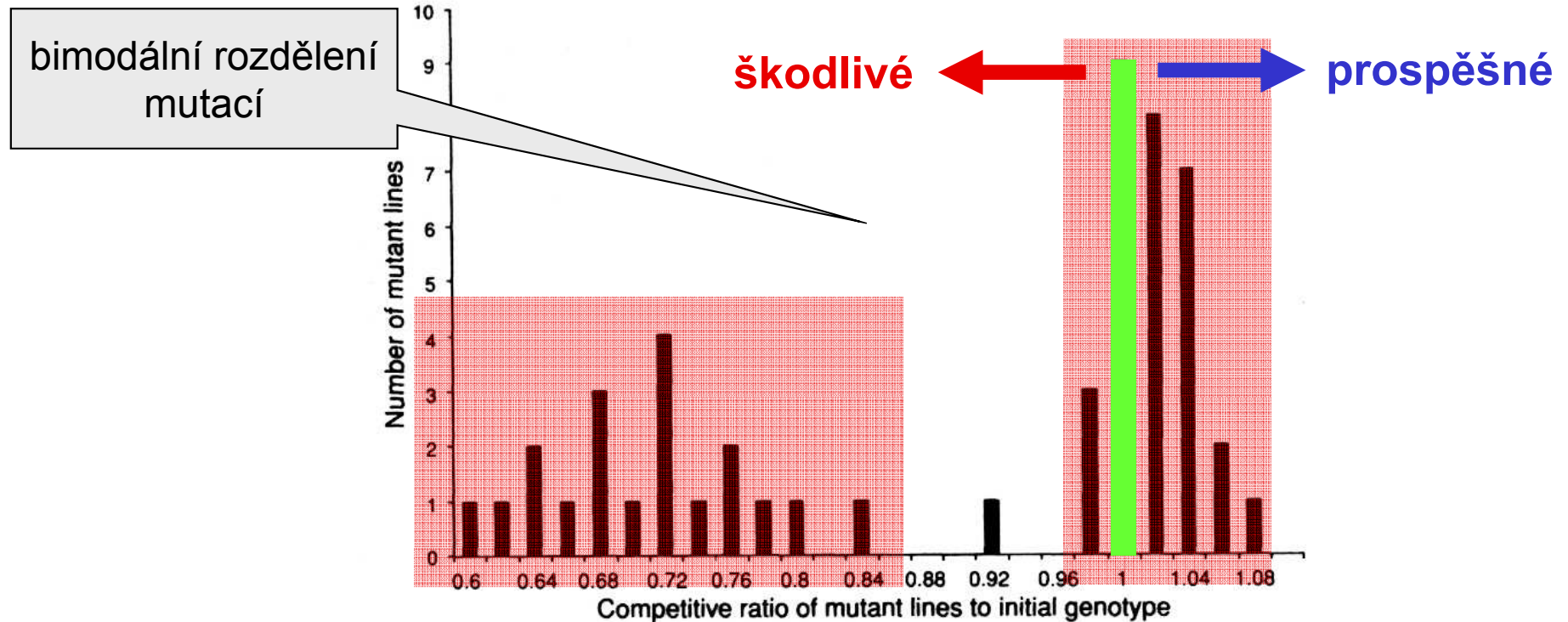

Zeyl & DeVisser (2001):

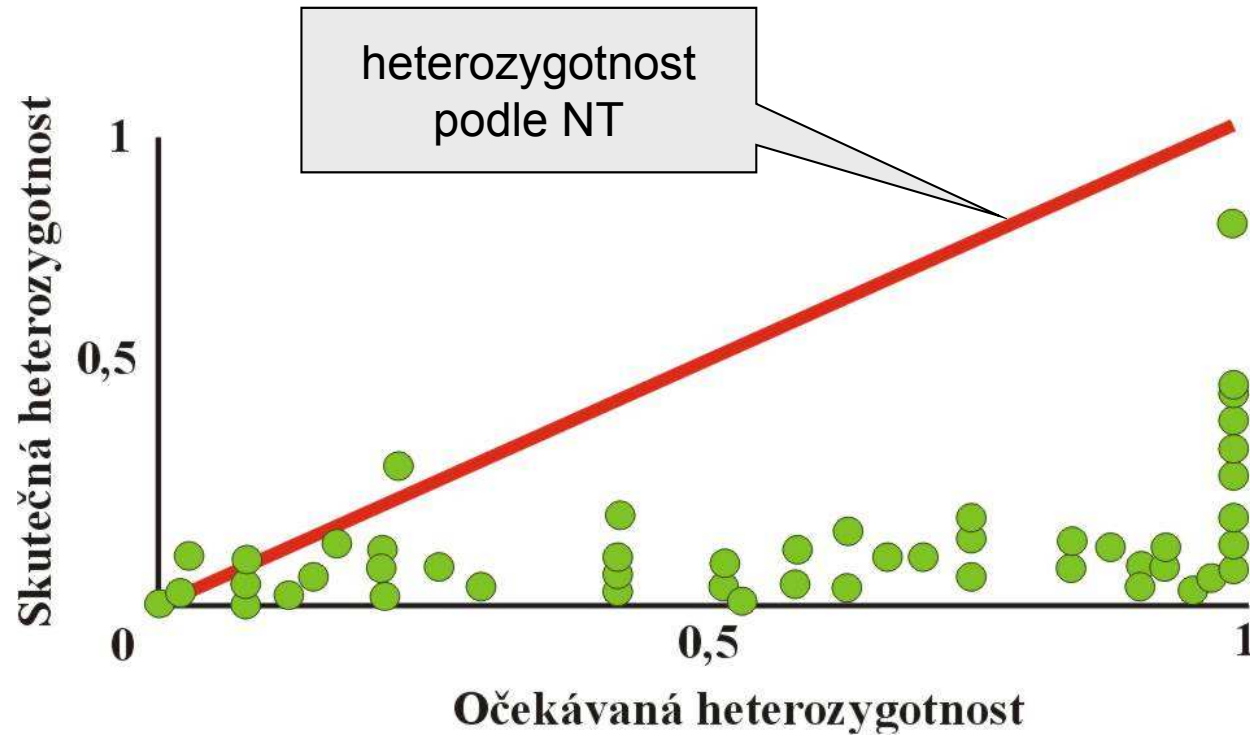
kvasinka *Saccharomyces cerevisiae*

50 replikací populace

experiment nezachycuje extrémně škodlivé mutace

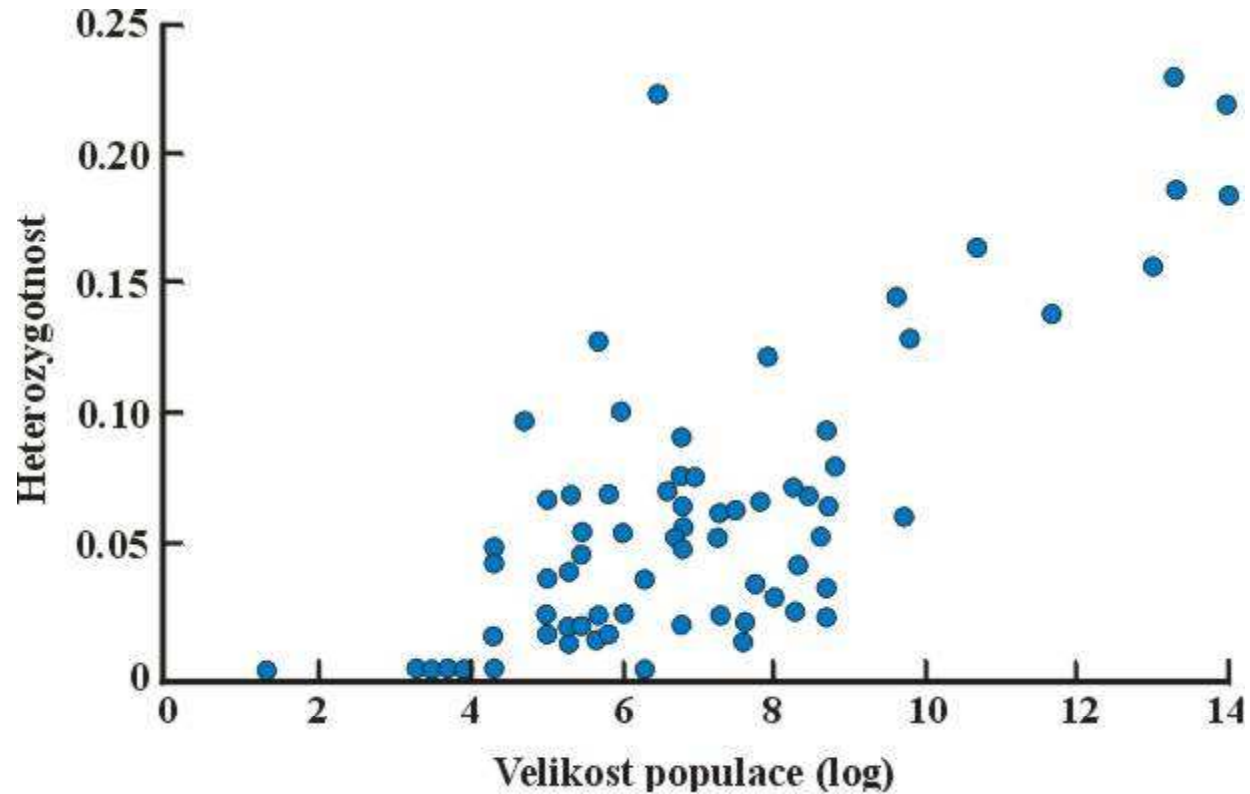

Test neutrální teorie: rozsah heterozygotnosti

Skutečná **heterozygotnost nižší**, než předpokládá NT

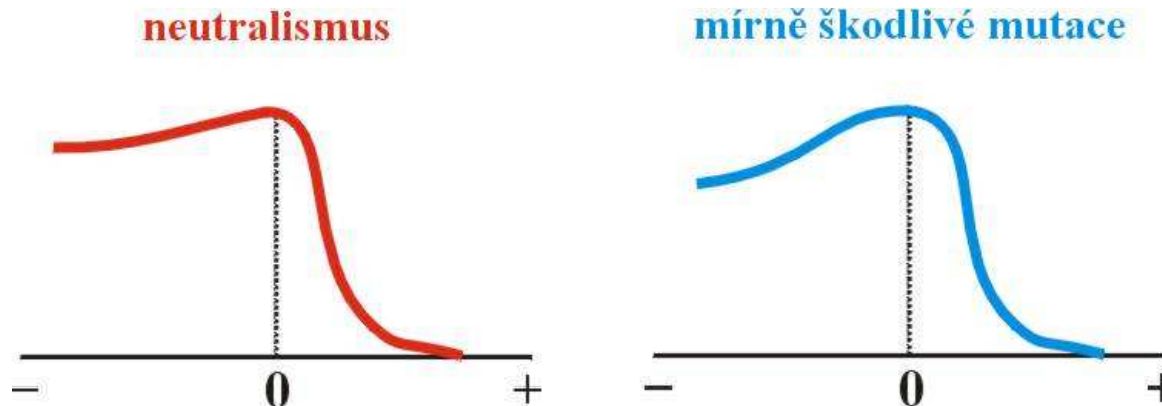
Test neutrální teorie: rozsah heterozygotnosti

Vzhledem k obrovskému rozsahu populačních velikostí,
rozsah heterozygotností příliš malý

Odchytky měření rozsahu heterozygotnosti od predikcí se snažila vysvětlit Tomoko Ohtová:

mírně škodlivé mutace (slightly deleterious mutations, SDM): v malých populacích se chovají jako neutrální (= efektivně neutrální alely)

Pravděpodobnost fixace neutrální, výhodné a škodlivé mutace:

$$P = \frac{1 - e^{-4N_e s q}}{1 - e^{-4N_e s}}$$

q = frekvence alely, s = selekční koeficient

pravděpodobnost fixace neutrální mutace = q
nebo $1/(2N)$ v době vzniku

pravděpodobnost fixace výhodné mutace ve velké populaci $\approx 2s$

Př.: Jaká je pravděpodobnost fixace mutace v populaci o $N_e = 1000$?

neutrální mutace ($s = 0$):

$$P = 0,05\%$$

výhodná mutace ($s = 0,01$):

$$P = 20\%$$

výhodná mutace ($s = 0,001$):

$$P = 2\%$$

škodlivá mutace ($s = -0,001$)

$$P = 0,004\%$$

čím víc $s \rightarrow 0$,
tím vyšší
„neutralita“

Z toho plyne, že

všechny výhodné mutace nemusí být v populaci zafixovány a i škodlivé mutace mohou být s malou pravděpodobností zafixovány

Př.: Jaká je pravděpodobnost fixace mutace v populaci o $N_e = 10\ 000$?

neutrální mutace ($s = 0$):

$$P = 0,005\%$$

výhodná mutace ($s = 0,01$):

$$P = 20\%$$

výhodná mutace ($s = 0,001$):

$$P = 2\%$$

škodlivá mutace ($s = -0,001$)

$$P = 2 \cdot 10^{-17}\%$$

ve velké populaci je P
výhodné alely stejná jako v
malé, ale pro škodlivou
alelu $P \rightarrow 0$

Z uvedeného plyne:

ve velkých populacích hraje mnohem větší roli selekce

existuje nepřímá úměra mezi škodlivostí mutace a velikostí populace: čím se škodlivost alely blíží nule, tím větší může být populace, ve které se může fixovat (drift převýší negativní selekci) a naopak, čím je selekce proti škodlivé mutaci silnější, tím menší musí být populace, aby drift hrál určující roli

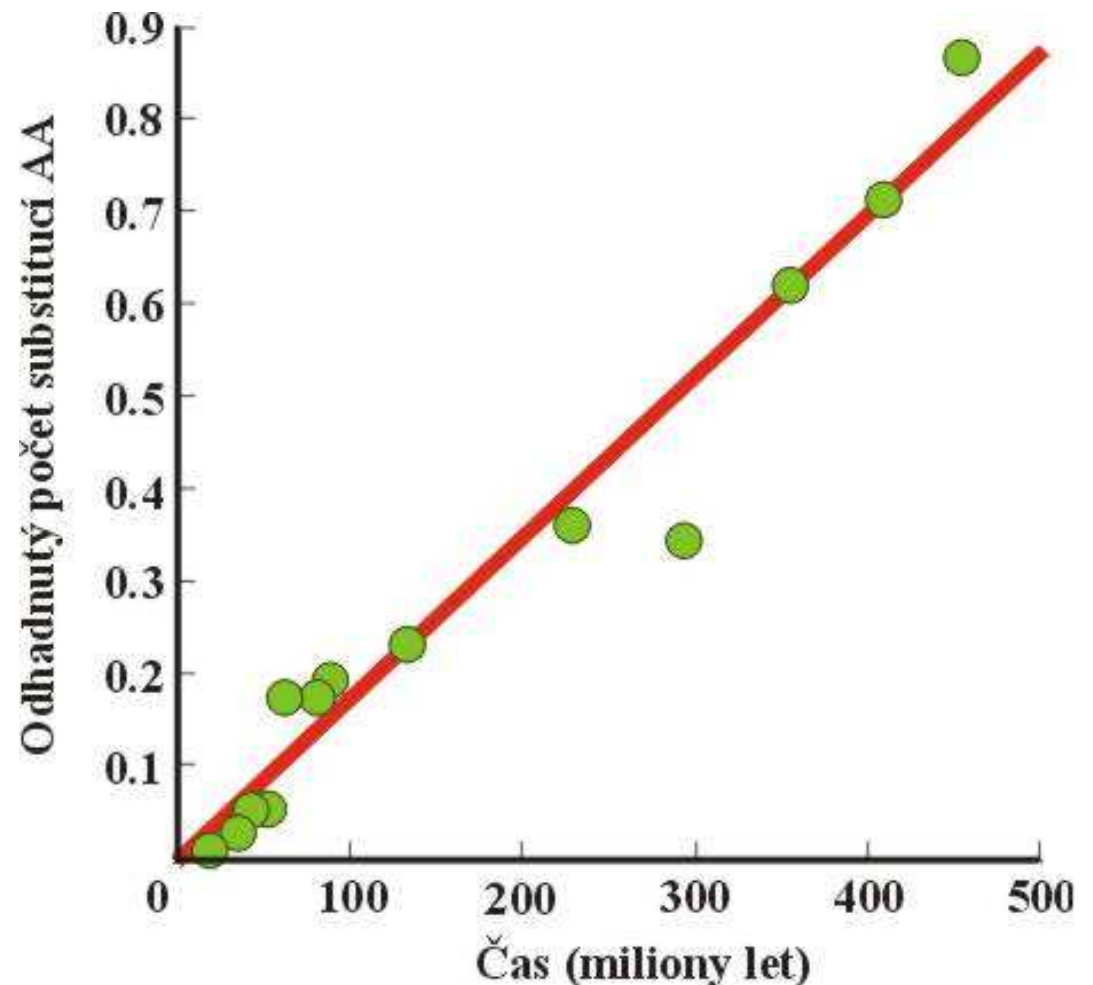
v malých populacích se mírně škodlivé mutace chovají jako
efektivně neutrální

Molekulární hodiny

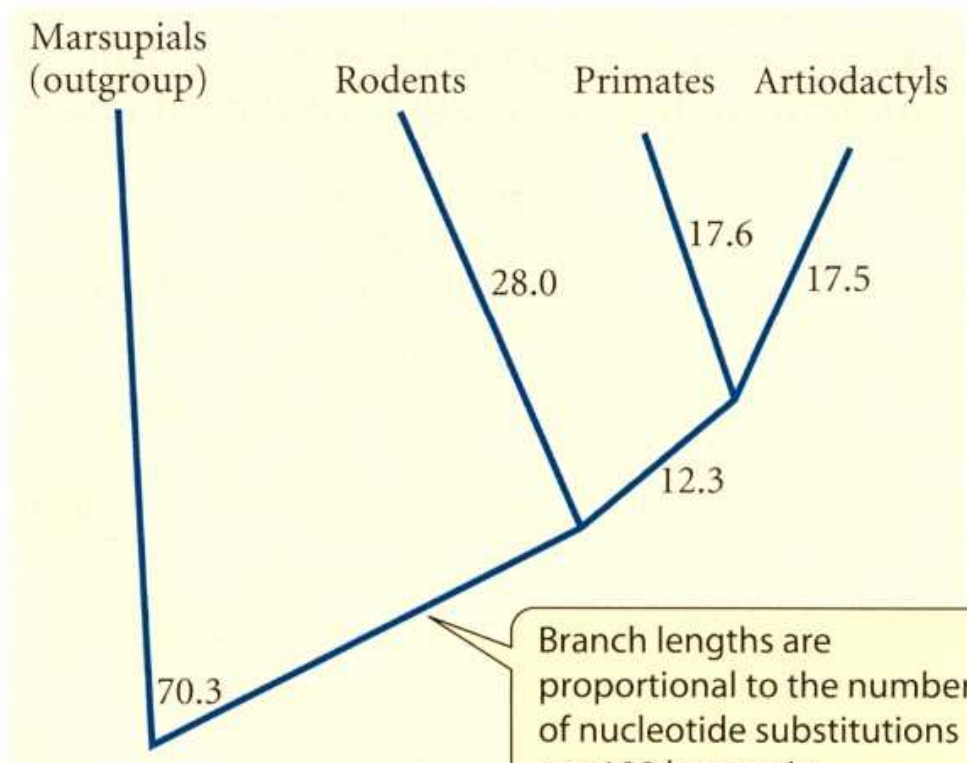
Zuckermandl & Pauling (1962-65)

rychlost substitucí AA nebo nukleotidů je konstantní

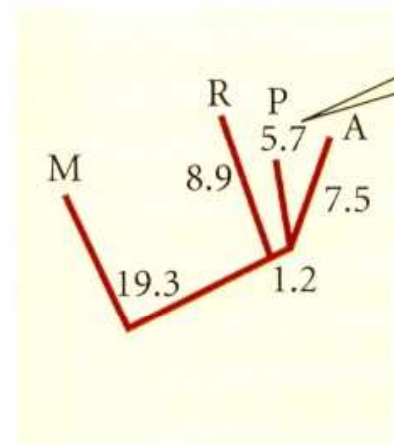
efekt generační doby:
závislost na absolutním
nebo generačním čase?

Molekulární hodiny

Branch lengths are proportional to the number of nucleotide substitutions per 100 base pairs.

Nonsynonymous substitution has been slowest in the primate lineage.

EVOLUCE GENOMU

Velikost genomu a cytoplazmatický poměr (C-value):
C-value = množství DNA v haploidním genomu (pg, bp)

Prokaryota:

$6 \times 10^5 - 10^7$ bp (20×)

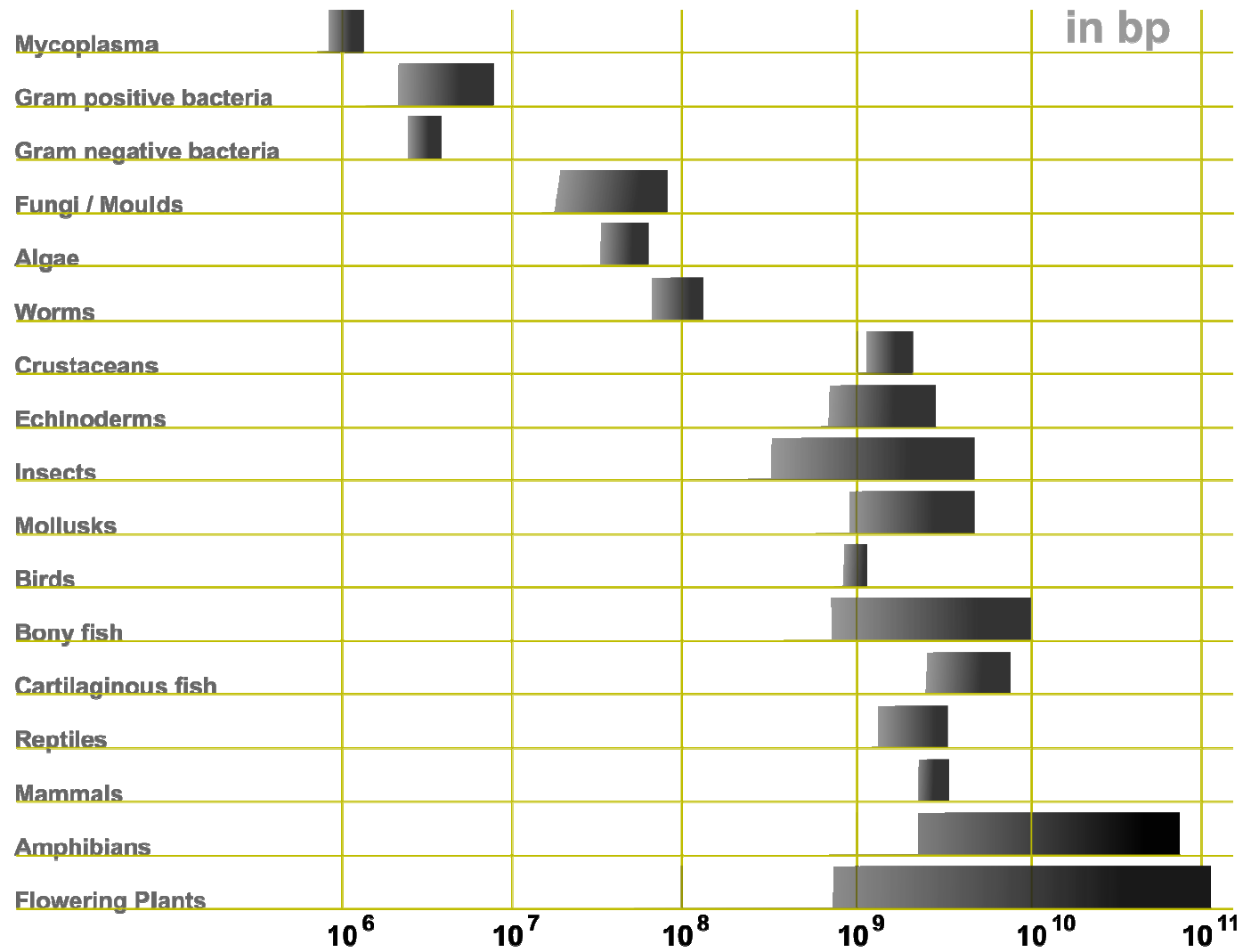
nejmenší: *Mycoplasma* (celkem ca. 400 genů)

největší: někt. G+ bakterie, sinice

Eukaryota:

$8,8 \times 10^6 - 6,9 \times 10^{11}$ bp (80 000×)

EVOLUCE GENOMU

EVOLUCE GENOMU

Velikost genomu a cytoplazmatický poměr (C-value):

C-value = množství DNA v haploidním genomu (pg, bp)

žádný vztah ke složitosti organismu nebo počtu genů

velké rozdíly i u příbuzných organismů:

Paramecium caudatum (8 600 000 kb) × *P. aurelia* (190 000 kb)

člověk: ca. 6×10^9 bp (~ 6,5 pg DNA)

× *Amoeba proteus*: $2,9 \times 10^{11}$ bp

Polychaos dubium (*Amoeba dubia*): $6,7 \times 10^{11}$ bp

⇒ C-value paradox (C-value enigma)

Kolik genů obsahuje genom člověka?

před 2001 (hrubá verze sekvence lidského genomu) odhady od 50 000 po > 140 000 (max. 212 278) genů

Int. Human Genome Sequencing Consortium 2001: 30 000 – 40 000 protein kódujících genů

IHGSC 2004: 20 000 – 25 000 protein kódujících genů

Ensembl – květen 2012: 21 065 kódujících genů

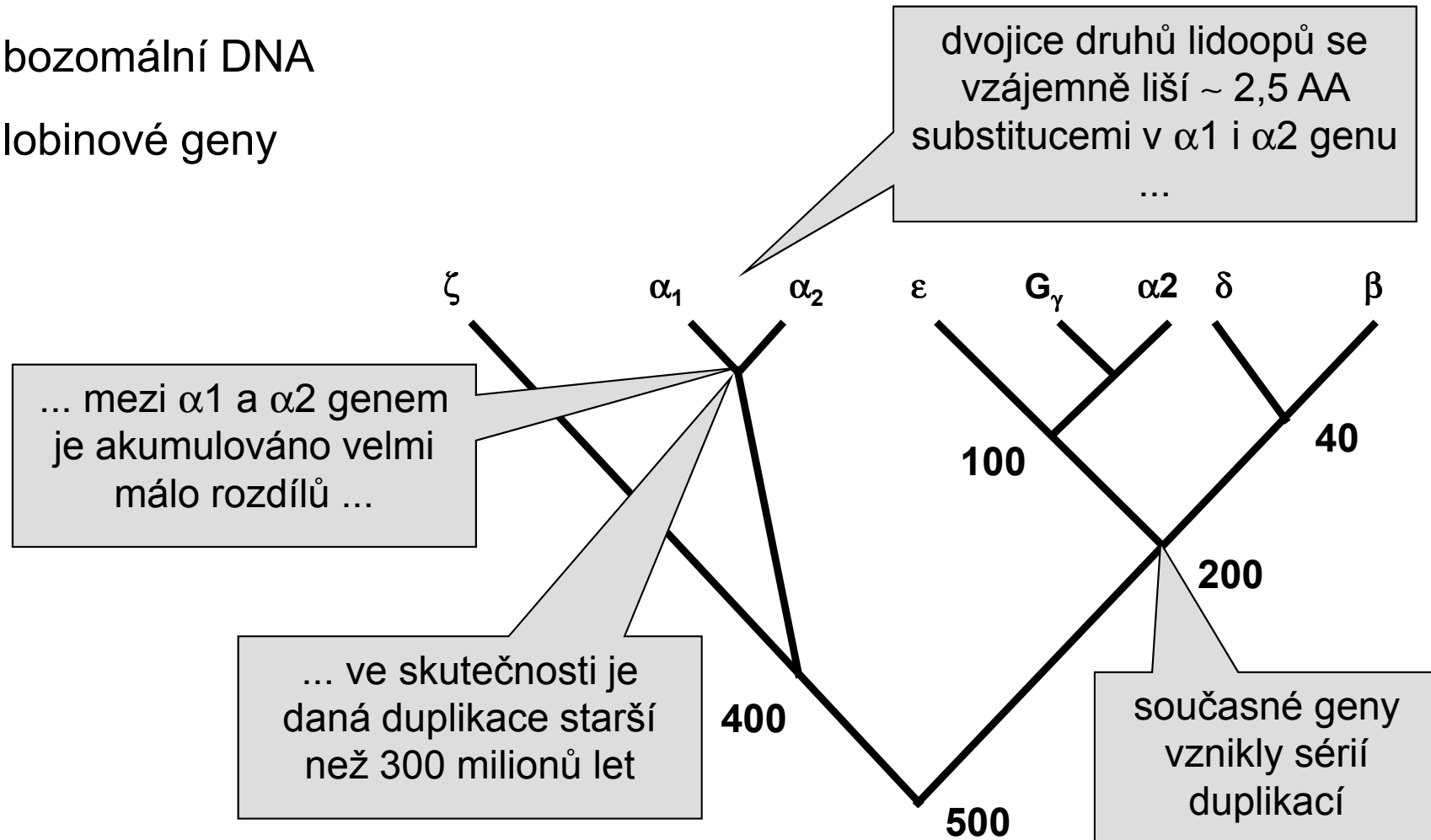
Ensembl – leden 2013: 20 848 genů

Ensembl – únor 2014: **20 805 genů**

Spojená evoluce a molekulární tah

ribozomální DNA
globinové geny

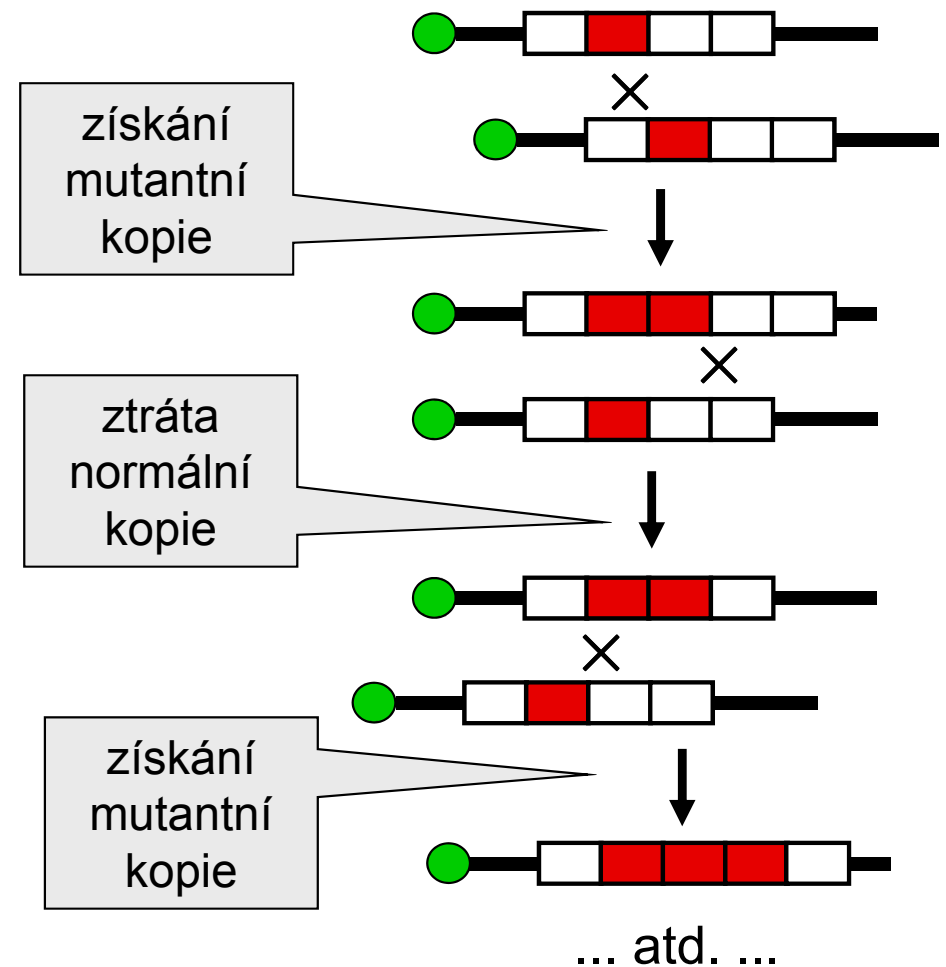
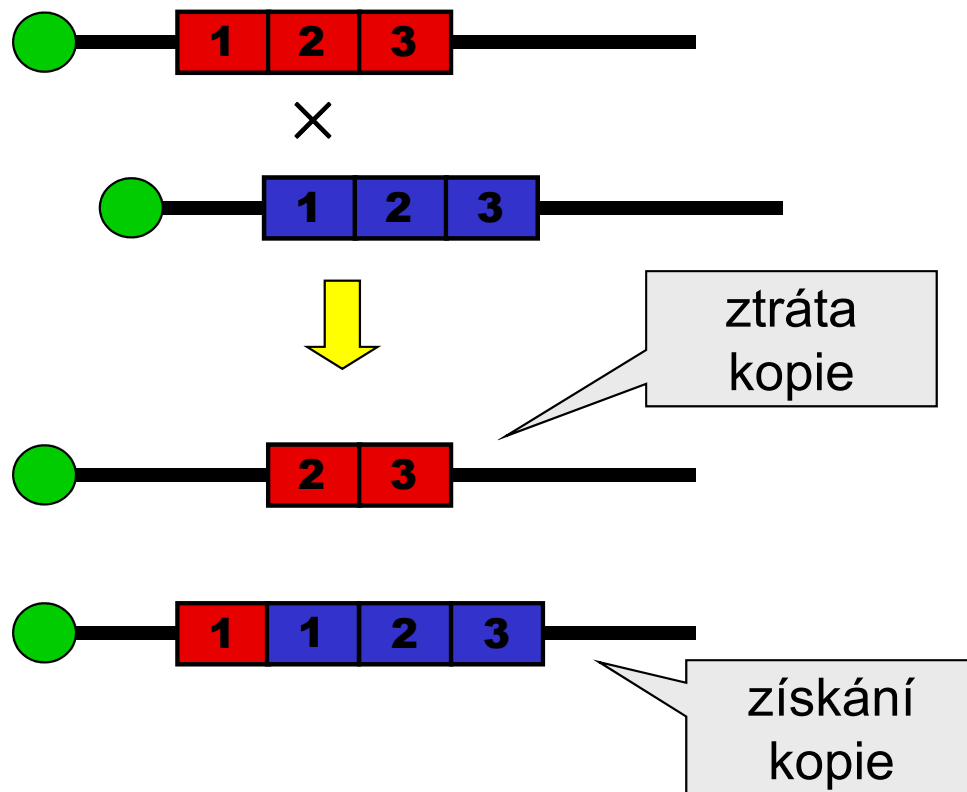

⇒ molekulární hodiny v tomto případě neplatí, geny se nevyvíjí nezávisle – evoluce je **spojená**

Gabriel Dover (1982): **Molekulární tah (molecular drive)**
mechanismus odlišný od selekce a driftu

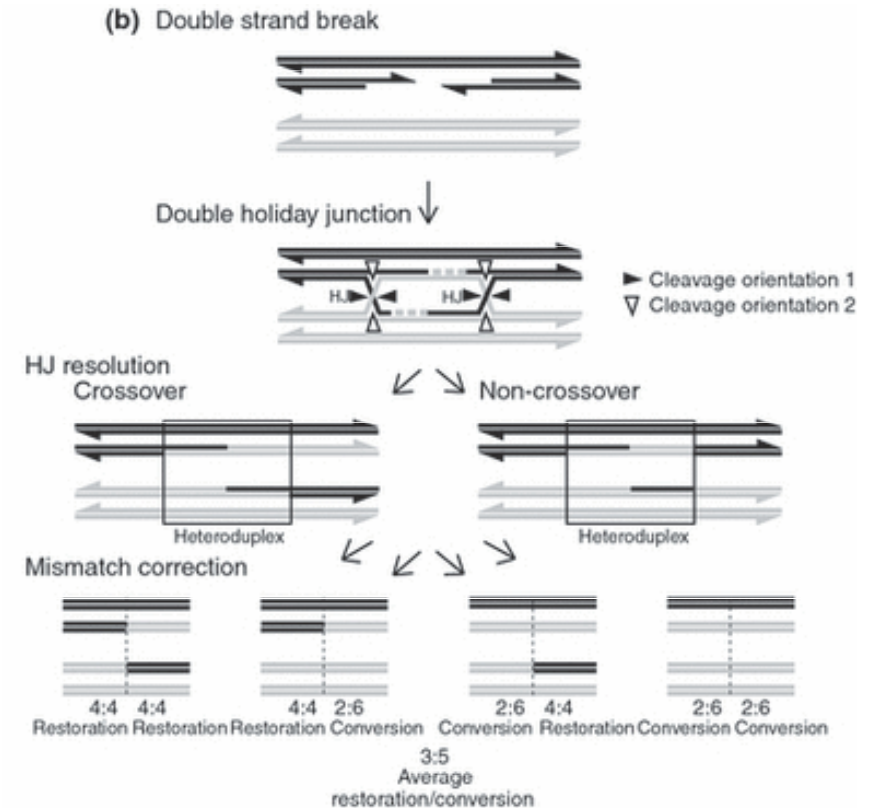
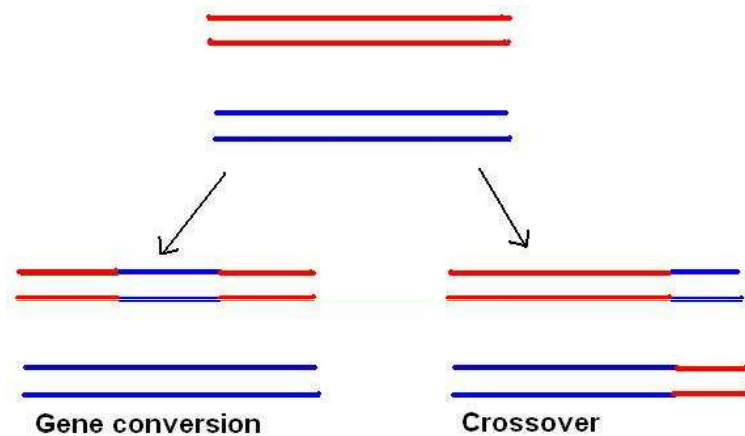
Mechanismy spojené evoluce:

1. nestejný crossing-over

2. sklouznutí nukleotidového řetězce (slippage)

3. genová konverze

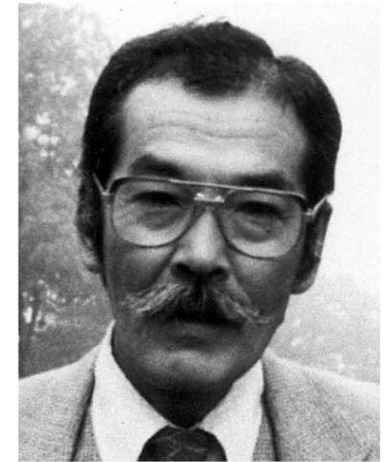
Závěr:

důsledkem nestejněměrného crossing-overu a sklouznutí řetězce je
změna počtu kopií

důsledkem nestejněměrného c-o a genové konverze je
homogenizace sekvencí

Repetitivní DNA:

1. Vysoce repetitivní = satelitní
2. Středně repetitivní = minisatelity, mikrosatelity
3. Transpozabilní elementy, retroelementy (SINE, LINE)

Susumu Ohno

Proč existuje repetitivní DNA?

nějaká funkce

Doolittle a Sapienza, Orgel a Crick (1980): repetitivní DNA je „sobecká“
Susumu Ohno (1972): pojem „**junk DNA**“

význam pojmu „junk“ = „harampádí“ (např. garáž plná h.), ne „odpad“ („garbage“) ... François Jacob (1977): evoluční dráteničina (fušeřina) = „evolutionary tinkering“

⇒ v budoucnu může nabýt funkci